

Daar waar men elkaar ontmoet, zijn geen totaal onwetenden,
ook geen volmaakt wijzen - er zijn alleen mensen die
samen proberen om meer te leren dan zij al weten."

Linda Van der Auwera.

ALFABETISERING

Wie hoort dat Vlaanderen nog 200.000 analfabeten telt, kijkt verbaasd op. Nochtans is dit een hard cijfer, dat ons scherp konfronteert met een realiteit waarin we ons nog nauwelijks kunnen inleven : niet kunnen lezen of schrijven in een maatschappij die voortdurende beroep doet op deze vaardigheden.

Op de enquête van UNESCO in 1964 naar het "Analfabetisme in de West-Europese landen" antwoordde de Belgische regering nog heel formeel dat er bij haar geen analfabeten meer zijn, sinds de veralgemening van de leerplicht in 1914 ! De andere landen antwoordden dat ze het niet wisten... Slechts recent is men beginnen te denken over het probleem van analfabetisme. Groot-Brittannië heeft al een traditie van 20 jaar. Nederland startte in 1977 met het alfabetiseringswerk, Vlaanderen begon in het najaar '78. Tot nu toe was dit enkel partikulier initiatief, slechts schoorvoetend ondersteund door de overheid.

Alfabetiseringswerk in Vlaanderen

In augustus 1978 kwam een eerste initiatief op gang in het "Centrum voor begeleiding en psychoterapie" te Dendermonde samen met de Federatie Organisaties Categorieaal Opbouwwerk. Dit onder impuls van een uitzending van Aktueel (BRT) over extra lessen aan analfabete rekruten in het

leger. In maart '79 ging men met de eerste begeleidingen van start. Dit uitvoerend werk kon aanvankelijk enkel door een vrijgestelde (BTK) gebeuren. Vrij vlug werd ook een beroep gedaan op vrijwilligers. Eind '79 erkende het Bestuur voor Volksontwikkeling van het Ministerie van Nederlandse Kultuur het opzet in Dendermonde als piloot-project binnen het experimenteel vormingswerk en gaf een subsidie van 600.000 fr. voor 1980. Het project kreeg een behoorlijke belangstelling in de pers en dit leidde tot een aantal nieuwe projecten in Vlaanderen die in het begin vooral gesteund en gestimuleerd werden door de vrijgestelden uit Dendermonde. Uit al deze nieuwe initiatieven groeide dan in het voorjaar '81 de VZW. "Alfabetisering Vlaanderen" die de inhoudelijke en organisatorische coördinatie tussen de plaatselijke initiatieven verzorgde, ze heeft dus deze taken overgenomen van het pilootproject. Ook tracht ze een subsidieregeling voor de plaatselijke initiatieven te bekomen van de nationale overheid.

Wie zijn ze ?

Het is duidelijk dat analfabeten overwegend in de laagste klassen terug te vinden zijn. Het zijn volwassenen die vroeger als kind onregelmatig school hebben gelopen. Zij waren lang ziek, of ze werden thuis opgeëist door het vele werk, men verving een zieke ouder, of ze hadden geen zin en spijbelden. De school was niet aangepast aan de leefwereld van die kinderen en kon de aandacht niet opbrengen om die "onaangepaste" kinderen extra te volgen. Bovendien waren zij soms armoedig gekleed. Die kinderen belandden dus achteraan in de klas en bleven daar zitten. Niemand keek naar ze om en zo geraakten ze steeds meer achterop. De leerkrachten hadden lage verwachtingen tegenover hen en die kwamen dus ook uit. Nu rust op hen als volwassenen een zwaar taboe. Ze durven er niet over te spreken en geraken hierdoor geïsoleerd. Als je niet kan lezen en schrijven dan moet je wel erg dom zijn ! Niets is minder waar. Met alle mogelijke middelen proberen ze hun

gebrek te verbergen. Daarbij leggen ze een grote vindingrijkheid aan de dag. Sommigen slagen daar zo goed in dat na jaren huwelijk hun partner nog steeds niet weet dat ze niet kunnen lezen. Door hun analfabetisme blijven ze in ongeschoolde, laag gewaardeerde en dus laag betaalde arbeidssituaties. Hun beroepsmobiliteit is nihil. Promotie, bijscholing of omscholing zijn uitgesloten. Ook hun vrijetijdsbesteding is beperkt en ze vermijden situaties waar gelezen of geschreven zou moeten worden. Dus, je vindt hen niet terug op kulturele evenementen, in de filmzalen, bij politieke meetings, in vakbondsvergaderingen. Thuis kan analfabetisme veel spanningen meebrengen. Men is afhankelijk van een ander voor de kleinste prul, men zit verveeld tegenover de kinderen, daarbij komt nog de eeuwige schrik dat kennissen en vrienden het zullen ontdekken.

Analfabetisme definiëren is praktisch onmogelijk in deze complexe kontekst. Als criterium zou men kunnen stellen dat analfabetisme is : het niet of onvoldoende kunnen lezen en schrijven, zoals het door de betrokkene zelf wordt ervaren.

De grens tussen analfabetisme en semi-analfabetisme is nog moeilijk te trekken. Wel wordt vastgesteld dat velen na een minimum-vaardigheid in lezen en schrijven terugglijden naar analfabetisme, omdat ze na de schoolperiode situaties uit de weg gingen waarin deze vaardigheden aan bod kwamen en waarin ze zich onzeker voelden.

Een eigen aanpak :

De ideeën van Paulo Freire hebben het Vlaams Alfabetiseringswerk sterk beïnvloed. De oorzaken van analfabetisme zijn niet individueel maar moeten gezocht worden in een samenhang van maatschappelijke factoren zoals de sociale onangepastheid van de school, een onvoldoende stimulerend milieu enz. Het niet kunnen lezen en schrijven brengt analfabeten bovendien in een situatie van maatschappelijke

onderdrukking, Zo is de cirkel rond.

Alfabetisering vertrekt vanuit deze gegevenheid. Lezen en schrijven is geen abstrakt iets maar zit ingebed in heel de maatschappelijke sociale kontekst. Mensen komen niet leren "lezen en schrijven", maar hebben elk hun eigen leerdoelen bv. ik wil zelf mijn administratieve paperasserij invullen, ik wil me niet meer in de doeken laten doen door mijn onwetendheid bv. als ik een kontrakt teken, enz. Deze konkrete, funktionele leerdoelen vormen het vertrekpunt en het programma van het alfabetiseringswerk. Tegelijk met het leren lezen en schrijven wordt de analfabeet zich ook maatschappelijk bewust. Deze vorm van leren noemen we ervaringsleren. Binnen de opvattingen van Freire baseren we ons, bij het op gang zetten van het leerproces van een groep analfabeten, op een aantal criteria die door Riet-Hammen-Poldermans werden samengevat.

1. Het feit dat je niet hebt leren lezen en schrijven, heeft zijn weerslag op je hele leven : de hele stroom van schriftelijke informatie gaat aan je voorbij, opklimmen in je baan is onmogelijk, je wordt afhankelijk van anderen. Binnen de groep moet gewerkt worden aan het verschaffen van informatie, verkrijgen van inzicht en het versterken van het zelfbewustzijn; daarbij wordt uitgegaan van de levenservaring die de mensen zelf hebben.
2. Om de cursus te laten aansluiten op de ervaringen en behoeften van de deelnemers is een onderzoek van de leef- en arbeidssituatie essentieel. Materiaal daaruit verzameld en door de kursist aangebracht is basis voor het onderwijsprogramma. Materiaal waarin de kursist zichzelf en zijn behoeften op het vlak van lezen en schrijven niet herkent, werkt vervreemdend.
3. Emancipatie moet het einddoel zijn; de deelnemer is geen objekt van het leerproces. De kursist moet gestimuleerd worden om vorm te geven aan zijn eigen leerproces en moet betrokken worden bij vragen als "wat wil je

bereiken", "waar heb je meer behoefte aan", "wat heb je nodig op je werk of thuis", "wat vind je moeilijk", "hoe gaat het beter".

4. De deelnemer moet ervaren dat taal niet is "de taal van anderen" of "taal uit boekjes", maar dat taal "dichtbij" is. Dat de ervaringen, belevenissen, konklusies, die je uitspreekt naar anderen en leert opschrijven als "taal" veel waardevoller zijn, omdat ze een neerslag zijn van jouw eigen wereld en funktioneel zijn voor je bestaan.
5. De relaties tussen kursisten en begeleid(ster)er moet een relatie zijn die omkeerbaar is : een relatie waarin mensen kennis aan elkaar uitwisselen, ook de deelnemer zijn kennis aan de begeleider. Iedereen beschikt immers over kennis.
6. Kodifikaties, als spiegel van de eigen werkelijkheid, zijn een belangrijk middel om discussie op gang te brengen en tot inzicht te komen. Dit kunnen zijn : schetsen, foto's, herkenbare voorwerpen,.....
7. Werken met een groep is van essentieel belang om tot uitwisseling van ervaringen te komen. In een groep krijgt taal meer het karakter van neerslag van informatie en konklusies van jezelf en anderen, dan een situatie waarin het gevaar dreigt dat de techniek van het lezen en schrijven centraal staat.
8. In een groep worden achterliggende doelstellingen, zoals bv. zelfvertrouwen beter bereikt; de groep is dan als het ware een "zelfhulp-groep" om het verlamme gevoel van onvermogen baas te worden.
9. Spellingsregels en dergelijke moeten niet volgens de volgorde van het boekje worden aangeleerd, maar worden aangegeven vanuit het principe dat een volwassene spelling als zinvol aanvaardt, wanneer hij/zij het nodig heeft, wanneer de regels in een eigen tekst moeten gehanteerd worden.

Ook lesmateriaal dat niet vanuit de deelnemer zelf is

ontstaan, moet aanknopingspunten bieden met zijn levenswerkelijkheid.

10. De begeleider moet zeer strak uitgaan van wat de deelnemer zelf verwacht van de cursus en de wijze, waarop gewerkt wordt; er moet erg veel aandacht worden besteed aan het verduidelijken in de taal van de deelnemer dat dit soort werken nogal wat inzet van de deelnemer vraagt.

Het is duidelijk dat men niet zo maar de methode voor aanvankelijk lezen uit het lager onderwijs kan overnemen binnen het alfabetiseringswerk. Inhoudelijk sluiten ze natuurlijk totaal niet aan bij de leefwereld van de volwassene (dat doen ze meestal ook niet voor kinderen). Een leesmethode is ook altijd gebaseerd op een logisch gestructureerde evolutie die de leerling stap voor stap moet volgen. Uitgangspunt is hier de methode en de kursist moet maar volgen. Alle leermoeilijkheden worden gezien in functie van de vooropgezette structuur en elk remediëren moet de kursist op het recht pad brengen.

Alfabetiseringswerk vertrekt principieel vanuit de kursist. Het zijn zijn specifieke problemen, zijn leerproces, die het uitgangspunt vormen van de lessen, zowel op het gebied van technische vaardigheden als op inhoudelijk functioneel vlak. Een kind heeft nog niet de akute nood gevoeld om te kunnen lezen en schrijven, de motivatie wordt hier vooral gemaakt door de onderwijzer en zijn manier van aanpakken. Een volwassene echter wordt voortdurend geconfronteerd met lees- en schrijfproblemen. Hij komt dus niet in de eerste plaats naar een alfabetiseringscursus om "te leren lezen en schrijven" als \pm abstrakt concept, maar wel om zich te kunnen behelpen in die probleemsituaties. Die konkrete ervaringen van de kursisten vormen het programma van elke cursus. Alleen al door het ervaringsleren als uitgangspunt te nemen is het uitgesloten te vertrekken vanuit een vooraf opgesteld leerprogramma.

Een bijkomend probleem is dat de analfabeten die in de projecten starten meestal wel basisonderwijs hebben gevolgd. Ze zijn hier natuurlijk al gekonfronteerd met een of andere leesmethode. Zo krijg je dan in één groepje mensen bij elkaar, die allemaal nog resten hebben van de methode waarmee zij hebben leren lezen. Voor sommige kursisten is het aangewezen hen hierin verder te laten gaan, anderen hebben dan weer een heel andere aanpak nodig.

Het lees- en schrijfniveau van deze mensen varieert van volledig analfabeet tot zgn. semi-analfabeet. De volledige analfabeten kunnen gewoonlijk enkel hun naam schrijven. Eigenaardig genoeg hebben de meesten ook een tamelijk vlot handschrift, rest van het vele (str)afschrijven in hun lagere schoolpreiode. Semi-analfabeten hebben meestal wel een basiskennis zodat ze eenvoudige dingen kunnen lezen. Schrijven geeft dan wel meer problemen. Schrik voor "fouten" maken is zo groot dat ze er niet toe komen iets op papier te zetten. Het is duidelijk dat men hier niet alleen moet werken aan hun spellingsproblemen maar hen vooral het zelfvertrouwen geven en hen over hun faalangst heen brengen, een faalangst die hen is opgedrongen door een te normerend taalonderricht.

De taak van de begeleiding in een alfabetiseringskursus is dan ook de kursist bij de staan in zijn eigen leer- en bewustwordingsproces. We leggen ook de nadruk op de totaal aanpak van het probleem. Het gevaar zit er dikwijls in dat het overgrote deel van de tijd en de energie vooral gestoken wordt in het aanbrengen van technische vaardigheden los van inhoudelijke en relevante kontekst. We streven ernaar de verschillende niveau's (technisch, inhoudelijk, persoonlijk, maatschappelijk) te integreren. Een voorbeeld : in een lees- en schrijfgroep ligt er toevallig een geneesmiddel op tafel. Een kursiste en een begeleider hebben beiden het medikament al moeten nemen. We trachten dan ook debijsluiter te lezen. Resultaat natuurlijk nul. We slagen er na een tijdje wel in om het zinnetje : "Immodium inhibieert de propulsieve darmperistal-

tiek" technisch te lezen, maar veel betekenis had dat voor ons niet. Hierop volgde een diskussie over het gebruik van medikamenten en het gebrek aan informatie hierover. We namen dan ook de pen ter hand om de firma Janssen Pharmaceutica kond te doen dat we helemaal niet gelukkig waren met hun bijsluiters, waarop deze firma prompt antwoorddedat zij hieraan niets konden doen, omdat de minister hiervoor verantwoordelijk is. Een week later krijgt Minister Dhoore van ons een schrijven. Hij antwoordt dat de materie ter studie is bij de bevoegde diensten. Tot daar het verhaal. Dit bezig zijn met taal gaf ons de gelegenheid leerprocessen op te zetten op alle niveau's, zowel leestechisch (spellen van moeilijke woorden) als op taalbeschouwelijk (taalregisters enz.) en maatschappelijk functioneel niveau (medikatie en informatie hierover). Belangrijk was dat alles wat we deden geïntegreerd was in een kontekst die voor de mensen relevant was. Moeilijkheden op technisch niveau werden aangepakt op het moment waarop ze zich voordeden.

"Leren Lezen is eigenlijk geen probleem.

Er zijn wel probleemscholen en probleemleraars. De meeste mensen die er niet in slagen om te leren lezen zijn het slachtoffer van een systeem van competitie dat het falen vergroot.

Als praten en lopen ook op school zouden moeten geleerd worden dan waren er in onze maatschappij net zo veel stommen en kreupelen als analfabeten". Herbert Kohl.

Werkgroep Antwerps Alfabetiseringsprojekt.

Adressen Alfabetiseringsprojekten

Aalst

Werkgroep Alfabetisering
p/a Wereldwinkel en Wetswinkel
Hopmarkt 1
9300 Aalst

053/77 08 83

Antwerpen

Alfabetisering Antwerpen
p/a Antwerpse Buurtkern
Baron Dhanislei 4

2000 Antwerpen

031/38 64 08

Antwerpen

Alfabetisering Antwerpen
 p/a Sfinks
 Heuvelstraat 31
 2530 BOECHOUT 031/44 87 21

Brussel

Werkgroep Alfabetisering
 p/a Humanitas vzw
 Rogierstraat 134
 1030 BRUSSEL

Eeklo

Begeleidingscentrum
 Tieltsesteenweg 10
 9900 EEKLO

Geel

Theo Verdonck
 Fabriekstraat 7
 2440 GEEL 014/58 09 41
 bp. 176

Gent

Vzw DE BUURT
 Sleepstraat 159
 9000 GENT 091/23 02 54

Haacht

Projekt Alfabetisering
 p/a Interkommunaal Centrum voor
 Maatschappelijk Werk
 Wespelaere Steenweg 41
 2840 HAACHT 016/60 27 27

Leuven

Projekt Alfabetisering Leuven
 Mechelsestraat 134
 3000 LEUVEN 016/23 24 81

Turnhout

Fakulteit voor Mens en Samenleving
 Stationstraat 82
 2300 TURNHOUT 014/41 53 98

Brugge

Werkgroep Alfabetisering
 p/a Stad Brugge
 Dienst Maatschappelijke Werken
 Hoornstraat 6
 8000 BRUGGE 050/33 07 46
 bp. 139

Dendermonde

Pilootprojekt Alfabetisering
 Vlaanderen vzw
 Sas 17
 9330 DENDERMONDE 052/21 92 82

Eeklo

René Van Helleputte
 Zandestraat 42
 9850 NEVELE 091/77 18 61

Genk

Werkgroep Alfabetisering
 p/a LIVO
 Hoogstraat 36
 3600 GENK 011/36 39 16

Gent

Vorming tot Bevrijding
 St. Lievenspoortstraat 40
 9000 GENT 091/25 67 31

Izegem

Sociaal Centrum
 Kerkplein 4
 8700 IZEGEM 051/30 31 17

St.-Niklaas

Werkgroep Alfabetisering
 p/a Infojeugd Waasland
 Kleine Laan 27
 2700 SINT-NIKLAAS 031/76 72 70

Turnhout

Denise PAUWELS
 Franz Scheerlaan 5
 3180 WESTERLO 014/21 75 41

Wetteren

Werkgroep Alfabetisering
Dienst voor Geestelijke Gezondheidszorg
Hoenderstraat 53
9200 WETTEREN 091/69 22 21

